

Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta

Marek Vinklát

**Magie, mystika a liturgie:
židovská tradice v amuletech pozdní antiky**

Magic, Mysticism and Liturgy:
Jewish Tradition in Amulets of Late Antiquity

Autoreferát disertační práce

Praha, 2014

Předkladatel disertační práce:
Doktorský studijní program:
Studijní obor:

Mgr. Marek Vinklát
Teologie
Judaistika

Školitel:

doc. Mgr. Jiří Beneš, Th.D.

Oponenti disertační práce:

.....

.....

Obhajoba disertační práce se koná dne:

v na

před komisí pro obhajobu disertační práce. Předsedou komise
byl jmenován:

.....

Předseda oborové rady:
doc. PhDr. Bedřich Nosek, CSc.
HTF UK v Praze

Děkan fakulty:
prof. ThDr. Jan B. Lášek, Dr.h.c
HTF UK v Praze

1. Úvod, cíle a metody:

Aramejské magické misky z Mezopotámie jsou hliněné nádoby s průměrem 10 až 40 cm vytvořené na hrnčířském kruhu, které lze datovat do 4. - 7. stol. n. l. Dvnitř misek byla vpisována inkoustem zařikávání v klasickém aramejském kvadrátním písmu. U většiny z nich se text vine od středu ke krajům, kde při větší délce může „přetéci“ přes okraj a pokračovat na vnější straně. Magické misky také bývají doplněny i ilustracemi nejrůznějších démonů, zvířat a postav. Vedle misek psaných v kvadrátním písmu byly nalezeny i misky psané v lineárním písmu mandejském a v písmu syrském.¹ V této práci se však soustředím na misky psané pouze aramejským kvadrátním písmem, u nichž lze oprávněně předpokládat, že byly užívány a vytvářeny Židy. Jak je vidět v ústředních kapitolách, mnohé z nich totiž obsahují materiál, který je pro židovskou tradici ústřední a charakteristický. Tento jev nemůžeme pozorovat u misek

¹ Dialekty všech takovýchto misek jsou takřka k nerozeznání. K mandejským miskám viz VINKLÁT, Marek. Výzkum mandejských preklasických textů od počátků po současnost. *Theologická revue*, 2012, roč. 83, č. 3, s. 340-357. Zda-li syrské misky užívala komunita křesťanů je otázkou. Blíže viz VINKLÁT, Marek. "Křesťanské" mezopotámské magické texty pozdní antiky. In: BADURA, Ján, Adriána BIELA a Richard SCHÖN. *Jednota v mnohosti*. Bratislava: Evanjelická bohoslovecká fakulta, 2012. ISBN 9788088827436, s. 70-84.

ostatních náboženských a etnických skupin, kde se úryvky z jejich náboženských textů zatím neprokázaly.

Za objevitele aramejských magických misek můžeme považovat **Austena Henryho Layarda**, který nechal první misky přeložit **Thomasem Ellisem**. Ten předpokládal, že misky sloužily k pití vody obdařené magickou silou. **Joseph Halévy** o několik let vyslovil hypotézu, že misky sloužily jednoduše jako amulety, tedy k ochraně před zlými silami. Nesprávná byla pak teorie **Moiseho Schwaba** o věštění z misek. **James Alan Montgomery** pak přišel na počátku 20. století s úpravou teorie Hyvernatovy, jelikož viděl, že misky tvořily páry i čtveřice, které mohly kolem domu tvořit jakousi ochrannou bariéru. Během minulého století byly misky předmětem zájmu především **Cyruse Herzla Gordona** a **Markhama Judy Gellera**. Na přelomu 20. a 21. století byla ve výzkumu výrazná i **Christa Müller-Kesslerová** a **Shaul Shaked**, který i v současnosti vede přední mezinárodní tým odborníků na toto téma.

Z textů aramejských magických misek se můžeme dozvědět, jaké označení pro tyto nálezy jejich autoři používali. Častým termínem je pochopitelně קמץ , který máme dochovaný na pěti místech našeho korpusu (M123,1; M155,1 a 9; M1,3 a M108,2) a který je doložen i v babylónském Talmudu, především ve známé diskusi o amuletech (Šabat 61a-62a). Jeho kořen קמץ (a také טמץ)

má význam přivazovat, vázat, svazovat, mačkat. Pojem קמיעות bychom tedy mohli vyložit jako něco, co si člověk na sebe uvazuje, tedy jakýsi přívěsek. Ostatně i latinský pojem *amuletum* je odvozen od arabského *hamalet*, což je opět označení pro zavěšenou věc.² Zde je však na místě připomenout, že aramejské magické misky si k sobě klienti nepřivazovali, ale zakopávali je pod zem. Misky byly ovšem označovány jako קמיעות čistě proto, že plnily ochrannou funkci amuletu a texty jejich zařikávání nejsou nepodobné textům amuletů, které se skutečně přivazovaly. Svou podobu a tvar však aramejské magické misky reflektují, a i v našem výběru misek nalézáme jejich správné označení: כוס (miska, pohár).³

Jak zmiňuje babylónský Talmud v traktátu Šabat 66b, v žádném amuletu nesmí chybět jméno klienta a jeho matky: „Řekl Abaje: ‚Matka mi říkala: »Každé zařikávání (musí být) se jménem matky a všechny (amulety musí být) přivázané nalevo.«“⁴ Jedině tak může být zařikávání přesně zacíleno. Naše misky také obsahují vždy jméno klienta ve vztahu k matce. Někdy jsou zmíněni i rodinní příslušníci klienta, které spolu se svým zdravím a majetkem chce také zabezpečit. Díky těmto informacím

² SKEMER, Don C. *Binding words: textual amulets in the middle ages*. University Park: Pennsylvania State University Press, 2006. ISBN 0271027231, s. 6.

³ M6,2.

⁴ Šabat 66b: אמר אביי אמרה לי אם כל מנייני בשמא דאימא וכל קטרי בשמאלא

můžeme rekonstruovat i rodokmeny příslušných domácností. Sociologům starověku tak mohou aramejské magické misky posloužit jistě zajímavými statistickými údaji.

Vedle jmen klientů se v miskách objevují i nejrůznější jména démonů, někdy také se jmény svých rodičů. Opět se jedná o snahu zaměřit se zaříkáváním přesně na konkrétní problém. Takovýto rodokmen démonů obsahuje i stručné zaříkávání v traktátu Šabat 67a babylónského Talmudu: „Proti démonu řekneme toto: ‚Byl jsi uzavřen, uzavřen jsi byl. Jsi proklet, zlomen a vyhnán, syne slizu, syne špíny, syne bahna, jako Šamgaz, Merigaz a Istemaj.“⁵ Je velmi překvapivé, že právě část této formule nalezneme i v jedné z magických misek: „Jsi proklet a vyhnán, syne slizu, syne špíny.“⁶ Shoda ukazuje, že autoři misek buď znali příslušnou pasáž Talmudu ještě v době jeho kompilace, či misky i Talmud vychází z jakési třetí tradice, což se mi jeví jako pravděpodobnější varianta.

⁵ Šabat 67a: לשידא לימא הכי הוית דפקיק דפקיק הוית ליטא תבור ומשומת בר טיט בר טמא בר טינא כשמגז מריגז ואיסטמאי.

⁶ HS 3016,6-7: לית ומשמת בר טיט בר טמא. (MÜLLER-KESSLER, Christa. *Die Zauberschalentexte in der Hilprecht-Sammlung, Jena, und weitere Nippur-Texte anderer Sammlungen*. Wiesbaden: Harrasowitz Verlag, 2005. ISBN 9783447050593, s. 42) Misku jsem však jinak pro cekovou nedůležitost do této práce nezařadil.

Ohledně společného materiálu Talmudu a aramejských misek toho nebylo, bohužel, mnoho napsáno.⁷

Samozřejmě, že během práce s různými miskami si badatelé správně všimli shod s rabínskou literaturou, synagogální liturgií a s texty hechalot, avšak výsledky jejich výzkumu jsou roztroušeny v nepřeborném množství publikací, které jsou často i velmi špatně dostupné. Účelem této dizertační práce je tak především systematizovat a utřídit tyto důležité misky, srovnat s texty normativními, poskytnout českému čtenáři jejich překlady a položit základy dalšímu českému bádání na poli aramejských magických misek a židovské magické literatury vůbec. Dalším cílem, který jsem si během bádání položil, bylo ozřejmit, kdo mohl stát za vytvářením těchto amuletů. Zároveň chci také poukázat na fakt, že magie, která bývá často badateli odmítána jako nedůležitá a okrajová záležitost, je součástí náboženské tradice, či by od náboženství nemusela být odlišována vůbec. V samotném závěru práce proto zmiňuji přístupy předních etnologů a religionistů k magii jako takové a pokusím se jejich teorie jen stručně uplatnit na námi zkoumanou oblast magických misek.

⁷ ISBELL, Charles D. *Corpus of the Aramaic Incantation Bowls*. Missoula: Society of Biblical Literature and Scholars Press, 1975, s. 7.

V předkládané práci je přeloženo a analyzováno celkem šestnáct magických misek, které jsou ještě doplněny dvěma moderními amulety ze Židovského muzea v Praze. Misky jsem vybíral z velkého množství dostupných publikací tak, aby obsahovaly pokud možno co nejvíce z židovské tradice. V miskách často užívanou hebrejskou Bibli částečně opomím, jelikož analýza takovýchto magických misek by vystačila na další podobnou publikaci. Zaměřil jsem se tedy na misky obsahující prvky mystiky hechalot, rabínské literatury, synagogální liturgie, targumů a historických a legendárních témat. To se ostatně odráží i v samotné struktuře práce a v názvech kapitol.

U každého překládaného předmětu, který prošel tímto výběrem, je vždy uvedeno příslušné identifikační číslo a sbírka, v níž je uložen. V některých případech je uveden také nálezce misky, místo a rok nálezů. Každý překlad také obsahuje citaci publikace, v níž byl publikován předchozí překlad misky s originálním aramejským textem, jehož přepis je k mým překladům připojen po levé straně. Přepisují klasickým kvadrátním písmem, které je ostatně užito i v samotných miskách a mezi přepisem a překladem jsou uvedena čísla řádků, které přebírám z původních publikací. Hranaté závorky zde vymezují špatně čitelný či poškozený text, např. [הכבוד]. Tečkami vyjadřuji místo, které pro velké poškození nelze

nikterak rekonstruovat, např. [מאמא אמן]. V magických miskách se také můžeme setkat s podtrženým textem, ten zvýrazňuji rovněž podtržením, např. שקדק. To však neplatí pro text srovnávaný v tabulkách v jednotlivých kapitolách. Zde podtržení označuje shody nebo naopak odchylky srovnávaných textů, jak vždy na patřičných místech uvádím. Aramejský text v miskách, který byl písařem dodatečně vepsán nad řádek, je označen pomocí stříšek, např. אהל^ל^מ. Do špičatých závorek je umístěn text, který byl písařem opomenut a který bylo možné rekonstruovat z duplicitní misky (pouze případ M123). V přepisu moderních amuletů ze Židovského muzea v Praze označuji čísla v kulatých závorkách řádky, např. (5). Kulaté závorky zde užívám také na místech, kde je užívá originální hebrejský a jidiš text.

České překlady jsou v případě misek po pravé straně. Do kulatých závorek zde vkládám slova důležitá pro snadnější pochopení textu. Klasickým latinským výrazem (*sic*) sděluji, že předešlé slovo je chybou písaře. Biblické verše jsou v překladech v uvozovkách a jsou zvýrazněny kurzívou. Na jejich konci je vždy uveden odkaz na příslušný verš, např. (Nu 6,24-26). Překlady targumických veršů a Mišny vepsané v miskách jsou pak pouze v uvozovkách. Jména klientů a dalších bytostí v miskách ze stylistických důvodů skloňuji, např. „Zaklínám vás, aby jste

se nepřiblížili k Šabanagovi, synovi Machanduky.“ Samotné kapitoly také nabízí překlady z nejrůznějších rabínských textů, především z babylónského Talmudu. Tyto úryvky jsou doplněny v poznámce pod čarou původním hebrejským či aramejským textem, který je převzat z dnes obecně užívaných edicí. Pro babylónský Talmud byla užitá Schottensteinova vydání,⁸ pro jeruzalémský Talmud tradiční edice z Vilny⁹ a pro Mišnu pak *Artscroll Mishnah Series*.¹⁰ Pokud užívám biblického hebrejského textu (např. v komparacích), cituji jej podle *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (BHS).¹¹

U překladů jsem užil relevantní jazykovědné slovníky a publikace. Jsou jimi slovníky palestinské i babylónské aramejštiny od **Michaela Sokoloffa**,¹² řadou

⁸ SCHERMAN, Nosson a Hersh GOLDWURM, eds. *Talmud Bavli: The Schottenstein Edition. The Gemara: The Classic Vilna Edition with an annotated interpretative elucidation, as an aid to Talmud study*. New York: Mesora Publications, Ltd. 1990-2005.

⁹ Zde pouze traktát Pe'a: *Talmud jerušalmi - seder Zeraim: Berachot, Pea*. Petach Tikva: Jechiel Barlev, 1999-2000.

¹⁰ SCHERMAN, Nosson a Meir ZLOTOWITZ, eds. *The Mishnah: A New Translation with an Anthologized Commentary*. New York: Mesora Publications, Ltd. 1988-2011.

¹¹ KITTEL, Rudolf, Karl ELLIGER, Wilhelm RUDOLPH, Gérard Emmanuel WEIL a Adrian SCHENKER, eds. *Biblia Hebraica Stuttgartensia*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1997. ISBN 9783438052193.

¹² SOKOLOFF, Michael. *A Dictionary of Jewish Palestinian Aramaic of the Byzantine Period*. Ramat-Gan: Bar Ilan University Press, 2002. ISBN 9652261017. SOKOLOFF, Michael. *A Dictionary of Jewish Babylonian Aramaic of the Talmudic and Geonic Periods*, Ramat-Gan: Bar Ilan University Press, 2002. ISBN 9652262609.

let osvědčené dílo **Marcuse Jastrowa**¹³ a také slovník mandejštiny, která je jazyku misek velmi příbuzná.¹⁴ Praktická gramatika **Bedřicha Noska** velmi dobře posloužila pro kontrolu a určování slovních druhů a slovesných tvarů.¹⁵ Uvedená díla jsem použil pro gramatické rozbory ve slovní zásobě umístěné pod překlady a také pro tabulky v Příloze A. Slova, která se vyskytovala v předchozích miskách se snažím neopakovat ve slovní zásobě misek dalších. Slovní zásoba se tak od misky k misce krátí. Neuvádím také gramatické rozbory hebrejských veršů Bible, jelikož se soustředím především na aramejštinu magických misek a také proto, že hebrejská Bible je po jazykové stránce již velmi dobře analyzována. Překlady biblických veršů jsou však mé vlastní. Z podobných důvodů se podrobně nevěnuji gramatice hebrejských veršů Mišny, aramejských veršů targumů a obou Talmudů.

¹³ JASTROW, Marcus. *Dictionary of Targumim, Talmud and Midrashic Literature*. Peabody: Hendrixon Publishers, 2005. ISBN 9781565638600.

¹⁴ DROWER, Ethel Stefana a Rudolf MACUCH. *A Mandaic Dictionary*. Oxford: Clarendon Press, 1963.

¹⁵ NOSEK, Bedřich. *Aramejština babylónského Talmudu. Praktická gramatika*. Praha: Karolinum, 2001, 279 s. ISBN 80-246-0079-x.

Praktická ukázka překladu: Heb. 4° 6079

Z technických důvodů není překlad zarovnán jako v samotné práci. Přepis a překlad jsou seřazeny za sebou. Řádky jsou označeny čísly v závorkách.

Nálezce: neznámý

Místo a rok nálezů: neznámé

Uloženo: Izraelská národní knihovna (Heb. 4° 6079)

Publikace: NAVEH a SHAKED. *Amulets and Magic Bowls*, s. 188-193. Foto tab. 28.

Přepis:

(1) סמומית ילדת תרי עשר בנין וכולהון קטל יתהון (2) סדרוס רשיעה
וקמת וערקת מן קדומוהי ואזלת לחד טורא (3) דימיחד בעלמא שמיה ועבדת
לה דשין דינחשה ועברין דפרזלא ואתא סאוני וססאוני (4) וסנגרו ורתיקו
ואמרו לה פתח לנו ואמרת להון לית אנא פתחא לכון ואמרו דוכתא דנעבר
(5) וניעול עלה וקמת ופתחת להון ועול עימהון סדרוס וקטליה ליברה וחנק
יותיה וקמת וצוחת עלוהי אסאוני (6) וססאוני וסנגרו ורתיקו מא עבדו ליה
וקומו ורדפו בתריה ואדריכו יותיה לגו פלגוס ימא רבא ובעו (7) מינהון
למיקטל יותיה ולמיחנק יותיה ואמר להון שבוקו מיני ואנא מישתבענא [לכון]
במי שמדד בשעולו מים דכל אתר דדכרין שמיה (8) דסאוני וססאוני וסנגרו
וארתיקו אנא לא איקטול ולא איחנוק ולא איחבול בביתיה דאגבלתא בר
קרקוי וכל בנין דאית להון ודהון לקאקאי בת (9) [פ]וזיקתוי ולאגבלתא בר
קרקוי אסירא ליליתא אסירא מבכלתא אסיר שתא א[. . .] אסיר [. . .] אסיר
[זב]נא אסיר פתכרא אסירין כל מזיקין בישין דאית (10) בביתיה דאגבלתא
בר קרקוי[. . .] שישים גיבון[רים סביב לה מגבורי ישראל]ל כולם אחווי
חרב[מלמדי מלחמה [איש] חרבו על יריכו מיפחד בלילות

Překlad:

(1) Smomit porodila dvanáct synů a všechny je zabil (2) hanebný Sideros. A vstala a utekla před ním a vešla do jedné hory, (3) jejíž jméno je na světě jedinečné. A udělala si dveře z mědi a závory ze železa. A přišel Soni, Sasoni (4) a Sangro a zaťukali a řekli jí: „Otevři nám.“ A řekla jim: „Neotevřu vám.“ A řekli si: „(Tu je) místo, kterým projdeme (5) a vstoupíme k ní.“ A vstala a otevřela jim. Avšak vešel s nimi Sideros a zabil syna jejího a zardousil ho. A vstala a křičela na něj, na Soniho, (6) Sasoniho a Sangra a zaťukali (*sic*): „Co jste mu to učinili?“ A vstali a hnali se za ním a dohnali ho uprostřed oceánu, moře velikého. A dohodli se (7) spolu, že ho zabijí a zardousí. A řekl jim: „Nechte mne a já zapřísahám [vás], při *tom, kdo odměřil hrstí svou vodstva*,^(Iz 40:12) že na každém místě, kde připomenou jméno (8) Soniho, Sasoniho, Sangra a zaťukali (*sic*), já nezabiju, nezardousím a neublížím v domě Agbalta, syna Karkoj žádným dětem, které mají Kakaj, dcera (9) [P]oziktoj a Agbalta, syn Karkoj.“ Svázaná je Lilit. Spoutaná je trýznitelka. Spoutaný je rok [. . .]. Spoutaný je [. . .]. Spoutaný je [ča]s. Spoutaný je bůžek. Spoutaní jsou všichni škůdci zlí, kteří jsou (10) v domě Agbalta, syna Karkoj. [. . .] „*Šedesát hrdinů okolo něj, z nejsilnějších Israele. Všichni drží meč zoceleni válkou. Každý meč má po boku svém proti děsu nočnímu.*“^(Pí 3,7-8)

2. Obsah práce:

1. Úvod

1.1 Předmět studia a cíle práce

1.2 Několik slov k překladům

2. Dějiny bádání o aramejských magických miskách

2.1 Archeologové a překladatelé

2.2 Badatelé 20. století

2.3 Vstup výzkumu do nového tisíciletí

2.4 Dodatek: sběratelé a zločinci

3. Strípky počátků židovské mystiky

3.1 Literatura hechalot

3.2 Hechalotické motivy v magických miskách

3.2.1 Bůh jako panovník

3.2.2 Nebeští dvořané

3.3 Překlad M123

3.4 Překlad M155

3.5 Překlad M1

3.6 Překlad M6

3.7 Překlad M164

4. Vliv synagogální liturgie na obsah misek

4.1 Večerní bohoslužba

4.2 Modlitba před ulehnutím

4.3 Ranní bohoslužba

4.4 Překlad VA 3854 - Šema Jisra'el

- 4.5 Překlad M108 - Požehnání za večerním Šema
- 4.6 Překlad BM 91765 - *Šema al ha-mita*
- 4.7 Překlad MS 1929/6 - Mišna Zvachim 5,3
- 4.8 Překlad MS 2053/170 - Mišna Zvachim 5,4

5. Biblické verše v magických miskách

- 5.1 Užívání Bible pro magické účely
- 5.2 Mezuzá jako ochranný prostředek
- 5.3 Nejstarší doklady targumů z Babylónie
- 5.4 Překlad HS 3027 - Text mezuzy
- 5.5 Překlad HS 3030 - Targum Onkelos
- 5.6 Překlad A 33965 - Targum Jonatan

6. Legendární a historické postavy

- 6.1 Lilit a tři andělé
- 6.2 Rabíni divotvůrci
- 6.3 Dodatek: odkaz antické látky v moderních amuletech
- 6.4 Překlad Heb. 4° 6079 - Andělé ochránci
- 6.5 Překlad MS 1927/64 - Rabi Chanina ben Dosa
- 6.6 Překlad MS 1928/43 - Rabi Jošua bar Perachia
- 6.7 Dodatek 1: 2002/0065 - amulet pro chlapce
- 6.8 Dodatek 2: 20179/01 - amulet pro dívku

7. Závěrečná diskuse

- 7.1 Význam magických textů pro bádání
- 7.2 Kdo psal aramejské magické misky?
 - 7.2.1 Dodatek: lékařská věda v miskách
- 7.3 Misky na hranici magie a náboženství

Rejstřík jmen

Seznam použitých pramenů, literatury a dalších zdrojů

Seznam příloh

Příloha A: Gramatické tabulky

Příloha B: Obrazové přílohy

Summary

3. Teoretický a praktický přínos práce:

Předkládaná práce poprvé obsáhle tematizuje fenomén aramejských magických misek v české literatuře. Jak bude na následujících řádcích popsáno, jejich studium je velmi důležité pro rekonstrukci dějin judaismu a Bible. Jedná se tedy o téma zajímavé pro judaistiku a biblistiku. Aby byl český čtenář kvalitně uveden do dějin bádání v oblasti aramejských magických misek, věnuje se celá druhá kapitola velmi podrobně příslušným badatelům a jejich publikacím. Pro zájemce o studium aramejských magických misek je tato kapitola vitální, jelikož poskytuje přehled o veškeré potřebné literatuře vydané v posledních sto padesáti letech. Rozsáhlý seznam užitě literatury na konci práce je pak přehledným doplňkem této kapitoly.

Českému čtenáři bude rovněž poprvé umožněno proniknout do obsahů zaříkávání magických misek pomocí přiložených překladů. Přiložené přepisy znaků mohou dále posloužit čtenáři znalému aramejského a hebrejského jazyka v dalším bádání a případně také k opravám či k novým interpretacím překladů autora této práce.

Při výběru aramejských misek pro analýzy a překlady jsem se snažil zastoupit co nejširší spektrum židovské tradice. V kapitole o vztahu mezi literaturou hechalot a pěti magickými miskami (M1, M6, M123, M155

a M164) bylo potvrzeno, že tato raná židovská mystika nemusela nutně vznikat v oblasti Palestiny, ale že její představy byly hojně přepracovávány, ne-li vytvářeny v Babylónii.¹⁶ Pro judaistiku a výzkum židovské mystiky je proto velmi důležité studovat magické texty a jejich obsah komparovat s pramennými texty mystickými. Je důležité znovu připomenout, že aramejské magické misky jsou nejstaršími doklady literatury hechalot, jejíž ostatní rukopisy pochází bohužel až ze středověku.

Pro studium vývoje synagogální liturgie jsou misky také důležitým fenoménem. Dalších pět misek v sobě inkorporuje liturgické texty a modlitby, a díky některým z nich můžeme upřesnit recitování večerního Šema v synagoze. V 5. - 7. století tak bylo pravděpodobně v Babylónii zvykem vynechávat poslední část Šema a před jeho recitací zmiňovat vyjití z Egypta. Je také otázkou, zda po požehnání „Nech nás ulehnout“ pokračovala liturgie mírně odlišným sledem žalmických veršů, než jak je tomu dnes. Jiné magické misky nám dávají poznat, jak byl vnímán zvyk recitovat Šema před ulehnutím a jakých biblických veršů zde bylo užíváno. Dvě aramejské misky (MS 1929/6 a MS 2053/170) také obsahují dvě mišny z traktátu Zvachim, což by mohlo dokazovat jeho četbu při ranní bohoslužbě, a jsou také nejstaršími rukopisy Mišny

¹⁶ SCHÄFER. *The Hidden Manifest of God*, s. 160.

vůbec. Vzhledem k tomu, že se ve velkém množství aramejských magických misek vyskytují rozličné biblické verše, bylo by možné skrze jejich analýzu odhalit v budoucnosti další podrobnosti o vývoji synagogální liturgie.

Kapitola věnovaná biblickým textům odhalila, že jedna miska (HS 3027) snad obsahovala i text mezuzy, která byla ostatně ve starověku považována za ochranný prostředek a mohla proto sloužit jako předloha pro amulety. Biblické verše se v miskách vyskytují jak v klasickém hebrejském znění, tak i v aramejských překladech. Komparací zde bylo doloženo, že tři misky (M123, HS 3030, 3N 130) obsahují text přímo z Targumu Onkelos a jedna miska text z Targumu Jonatan (A 33965). Dvě misky známé z kapitoly o liturgii (VA 3853 a VA 3854) pak mohly být inspirovány veršem Ž 135,9 z Targumu žalmů. Díky uvedeným miskám bychom mohli zvážit hypotézu, že targumy vznikaly v Palestině, a v Babylónii byly pouze upravovány.¹⁷

Historickým postavám a takřka nesmrtelným legendárním tématům byla věnována poslední kapitola zaměřená na analýzu misek. V několika nalezených miskách vystupuje rabi Chanina ben Dosa a také rabi Jošua bar Perachia. Oba rabíni jsou skutečnými historickými

¹⁷ SAFRAI. *The Targums as Part of Rabbinic Literature*, s. 255

postavami a do textů aramejských magických misek byli zakomponováni pro svou autoritu, kterou během života získali. Tito dva divotvůrci v miskách stojí v opozici proti démonům i proti Lilit, kterou můžeme vnímat jakožto prototyp nepřátelské nadpřirozené bytosti. Několik misek obsahuje historiolu, která vykazuje ohromující počet shod s legendou o stvoření Lilit z knihy *Abeceda Ben Siry*. Zde je také vysvětlen původ tří strážných andělů, kteří se vyskytují jak v aramejských miskách, tak ve středověkých grimoárech a moderních hebrejských amuletech. Právě ve dvou moderních amuletech z Židovského muzea v Praze (2002/0065 a 20179/01) jsme mohli pozorovat prolnutí výše zmíněných témat, která jsou známá již z patnáct set let starých aramejských misek. Při studiu středověké a moderní magie proto považuji za důležité neopomenout archeologické doklady, z nichž pozdější magická literatura vychází.

Aramejské magické misky jsou důležité pochopitelně i pro filologii. Studium a překladem jejich obsahu se rozšiřuje slovní zásoba, tolik důležitá pro sestavování slovníků a gramatik standardní literární aramejštiny i obecné babylónské aramejštiny.¹⁸ Neméně důležité jsou i pro doplňování a objasňování slovní zásoby a gramatiky

¹⁸ Pokud bychom přijali rozlišení Müller-Kesslerové (MÜLLER-KESSLER. *The Earliest Evidence for Targum Onqelos from Babylonia*, s. 188).

aramejštiny talmudické. Překlady a gramatické rozборы v této práci mohou rozhodně posloužit dalšímu bádání. Z tohoto důvodu jsem ostatně u každé misky sestavoval slovní zásobu a v Příloze A také gramatické tabulky.

4. Seznam publikovaných prací autora:

VINKLÁT, Marek. Asfar Maluašia: Mandejská kniha astrologie, lékařství a magie v novém světle. *Sacra*, 2010, roč. 8, č. 2, s. 5-17. ISSN 1214-5351.

VINKLÁT, Marek. Forgotten Mandaic Magic Texts in the British Museum. *Studie a texty Evangelické teologické fakulty*, 2013, roč. 22, č. 1, s. 145-151. ISSN 1802-6818.

VINKLÁT, Marek. Hvězdy a svícny: Bible a židovská symbolika v novověkých amuletech. In: *Dějiny v umění - umění v dějinách*. Praha: Karolinum. (v tisku)

VINKLÁT, Marek. Jewish Elements in the Mandaic Written Magic. In: VEVERKOVÁ, Kamila - BIERNOT, David - BLAŽEK, Jiří. *Šalom : Pocta Bedřichu Noskovi k sedmdesátým narozeninám*. Chomutov: L. Marek, 2012, s. 199-211. ISBN 978-80-87127-56-8.

VINKLÁT, Marek. "Křesťanské" mezopotámské magické texty pozdní antiky. In: BADURA, Ján - BIELA, Adriána - SCHÖN, Richard. *Jednota v mnohosti*. Bratislava: Evanjelická bohoslovecká fakulta, 2012, s. 70-84. ISBN 978-80-87127-56-8.

VINKLÁT, Marek. Mandejská klasická magická literatura v rukou badatelů. In: PECHA, Lukáš, ed. *Orientalia Antiqua Nova XIII*. Plzeň: 2014. (v tisku)

VINKLÁT, Marek. Proměna rabínského vzdělání v období sekularizace. *Theologická revue*, 2013, roč. 84, č. 4, s. 380-394. ISSN 1211-7617.

VINKLÁT, Marek. Prožijte sami sebe. *Dingir*, 2009, roč. 12, č. 3, s. 106-109. ISSN 1212-1371.

VINKLÁT, Marek. Výzkum mandejských preklasických textů od počátků po současnost. *Theologická revue*, 2012, roč. 83, č. 3, s. 340-357. ISSN 1211-7617.

5. Seznam nejdůležitější použité literatury:

Prameny:

BLAŽEK, Jiří a Markéta HOLUBOVÁ. *Sidur Adir ba-marom: Modlitební kniha pro všední dny, šabat a svátky s paralelním českým překladem a komentářem*. Praha : Bergman, 2008. ISBN 9788090420700.

BÖNISCHOVÁ, Helena, *Ma'ase Merkava: starověká židovská mystika*, Praha: P3K, 2012. ISBN 9788087186749.

GASTER, Moses. *The Sword of Moses, an Ancient Book of Magic*. London 1896.

GORDON, Cyrus H. Aramaic Incantation Bowls. *Orientalia*, 1941, roč. 10, s. 116-141, 272-284 a 339-360

ISBELL, Charles D. *Corpus of the Aramaic Incantation Bowls*. Missoula: Society of Biblical Literature and Scholars Press, 1975. ISBN 9780891300106.

LEVENE, Dan. *A Corpus of Magic Bowls: Incantation Texts in Jewish Aramaic from Late Antiquity*. London: Kegan Paul, 2003. ISBN 9780710307262.

MONTGOMERY, James A. *Aramaic Incantation Texts from Nippur*, Philadelphia: The University Museum, 1913.

MÜLLER-KESSLER, Christa. *Die Zauberschalentexte in der Hilprecht-Sammlung, Jena, und weitere Nippur-Texte anderer Sammlungen*. Wiesbaden: Harrasowitz Verlag, 2005. ISBN 9783447050593.

NAVEH, Joseph a Shaul SHAKED. *Amulets and Magic Bowls: Aramaic Incantations of Late Antiquity*, Jerusalem: The Magnes Press, 1985. ISBN 9652235318.

NAVEH, Joseph a Shaul SHAKED. *Magic Spells and Formulae: Aramaic Incantations of Late Antiquity*, Jerusalem: The Magnes Press, 1993. ISBN 9789652238412.

SEGAL, J. B. a Erica C. D. HUNTER. *Catalogue of the Aramaic and Mandaic incantation bowls in the British Museum*. London: British Museum Press, 2000. ISBN 9780714111452.

SHACHAR, Isaiah. *Jewish Tradition in Art: The Feuchtwanger Collection of Judaica*. Jerusalem: Israel Museum, 1981. ISBN 9780029154106.

SHAKED, Shaul, James Nathan FORD a Siam BHAYRO. *Aramaic Bowl Spells: Jewish Babylonian Aramaic Bowls. Volume One*. Leiden: Brill, 2013. ISBN 9789004203945.

SCHIFFMANN, Lawrence H. a Michael D. SWARTZ. *Hebrew and Aramaic Incantation Texts from the Cairo Genizah: Selected Texts from Taylor-Schechter Box K1*. New York: Bloomsbury, 1992. ISBN 9781850752851.

SPERBER, Alexander. *The Bible In Aramaic: Based On Old Manuscripts And Printed Texts*. Leiden: Brill, 2004. ISBN 9789004140387.

Sekundární literatura:

BOGDANOS, Matthew. Thieves of Baghdad: The Global Traffic in Stolen Iraqi Antiquities. In: MANACORDA, Stefano a Duncan CHAPPELL, eds., *Crime in the Art and Antiquities World: Illegal Trafficking in Cultural Property*. New York: Springer, 2011. ISBN 9781441979469, s. 143-171.

DAVILA, James R. *Descenders to the Chariot, the People Behind the Hekhalot Literature*. Leiden: Brill, 2001. ISBN 9004115412.

ELBOGEN, Ismar. *Der jüdische Gottesdienst in seiner geschichtlichen Entwicklung*. Frankfurt am Main: J. Kauffmann Verlag, 1924.

GELLER, Markham J. *Ancient Babylonian Medicine: Theory and Practice*. Oxford: Wiley-Blackwell, 2010. ISBN 9781405126526.

HALPERIN, David J. *The Faces of the Chariot: Early Jewish Responses to Ezekiel's Vision*. Tübingen: J. C. B. Mohr, 1988. ISBN 3161451155.

HILPRECHT, H. V. *Explorations in Bible Lands During the 19th Century*. Philadelphia: A. J. Holman and Company, 1903.

HUNTER, Erica C. D. The Language of Mandaic Incantation Bowls in the Early Islamic Era. In: VOIGT, Rainer, ed., *"Und das Leben ist siegreich!": mandäische und samaritanische Literatur. Im*

Gedenken an Rudolf Macuch (1919-1993). Wiesbaden: Harrassowitz, 2008. ISBN 9783447051781, s. 117-126.

KIPPERWASSER, Reuven. *Body of the Whore, Body of the Story and Metaphor of the Body*. In: ILAN, Tal, Monika BROCKHAUS a Tanja HIDDE, eds. *Introduction to Seder Qodashim. A Feminist Commentary on the Babylonian Talmud V*. Tübingen: Mohr & Siebeck, 2012. ISBN 9783161519307, s. 305-319.

KWASMAN, Theodore. *The Demon of the Roof*. In: FINKEL, Irving L. a Markham J. GELLER, eds. *Disease in Babylonia*. Leiden: Brill, 2007. ISBN 9789004124011, s. 160-186.

LAYARD, Austen, H. *Discoveries in the ruins of Nineveh and Babylon; with travels in Armenia, Kurdistan and the desert: being the result of a second expedition undertaken for the Trustees of the British Museum*. New York: G. P. Putnam and Co., 1853.

NOSEK, Bedřich. *Aramejšťina babylónského Talmudu. Praktická gramatika*. Praha: Karolinum, 2001, 279 s. ISBN 80-246-0079-x.

PETERS, John Punett. *Nippur or Explorations and adventures on the Euphrates: The Narrative of the University of Pennsylvania Expedition to Babylonia in the Years 1888-1890, sv. 2*. New York: G. P. Putnam's Sons, 1897.

RASSAM, Hormuzd. *Asshur and the Land of Nimrod: Being an Account of the Discoveries Made in the Ancient Ruins of Nineveh, Asshur, Sepharvaim, Calah, Babylon, Borsippa, Cuthah, and Van, Including a Narrative of Different Journeys in Mesopotamia, Assyria, Asia Minor, and Koordistan*. Cincinnati: Curts & Jennings, 1897.

SCHÄFER, Peter. *Hekhalot-Studien*. Tübingen: J. C. B. Mohr, 1988. ISBN 3161453883.

SCHÄFER, Peter. *The Hidden and Manifest God: Some Major Themes in Early Jewish Mysticism*. New York: State University of New York, 1992. ISBN 0791410439.

SWARTZ, Michael D. *Scholastic Magic: Ritual and Revelation in Early Jewish Mysticism*. Princeton: Princeton University Press, 1996. ISBN 9780691010984.

TRACHTENBERG, Joshua. *Jewish Magic and Superstition*. New York: Behrman's Jewish Book House, 1939.

Encyklopedie a slovníky:

DROWER, Ethel Stefana a Rudolf MACUCH. *A Mandaic Dictionary*. Oxford: Clarendon Press, 1963.

JASTROW, Marcus. *Dictionary of Targumim, Talmud and Midrashic Literature*. Peabody: Hendrixon Publishers, 2005. ISBN 9781565638600.

SOKOLOFF, Michael. *A Dictionary of Jewish Babylonian Aramaic of the Talmudic and Geonic Periods*, Ramat-Gan: Bar Ilan University Press, 2002. ISBN 9652262609.

SOKOLOFF, Michael. *A Dictionary of Jewish Palestinian Aramaic of the Byzantine Period*. Ramat-Gan: Bar Ilan University Press, 2002. ISBN 9652261017.

6. Summary:

This dissertation thesis focuses on a phenomenon of Aramaic magic bowl, or Aramaic incantation bowls, amulets originating in Mesopotamia of Late Antiquity. It is a first Czech monograph on this topic and also a bold attempt to translate texts of these already published bowls to the Czech language. After the introduction, which elucidates the means of selection and translation of sixteen presented bowls, author discusses the history of research on these peculiar amulets. Many past and modern scholars are presented here with their theories, attitudes and publications. A special part of this second chapter is dedicated to the problem of black antiquities market and illegal trade with Aramaic magic bowls.

The first chapter is dealing with a possible connection of bowls and Hekhalot literature, which is also briefly introduced and described. Author analyzes and translates five Aramaic magic bowls and compares their preciously unique content with relevant macroforms of Hekhalot literature. As was stated by another scholars, the Aramaic magic bowls were written by people, who knew the Hekhalot literature and, possibly, were cherishing it. Next topic speaks about the influence of synagogue liturgy on the incantation of the bowls. It was found, the inspiration was drew especially from evening service and

from the night recitation of Shema. Two bowls could be considered as the oldest manuscripts of Mishnah, containing Zevahim 5,3-4 which is read in the morning service. The third chapter describes the utilisation of the Bible in Jewish magic and focuses on three Aramaic magic bowls. One of them is probably made according to mezuzah. Two other bowls incorporate the verses from Targum Onkelos and also Targum Jonathan. These bowls could be also considered as the oldest extant manuscripts of Targum literate. The last chapter of analyses and translations focuses on legendary character of Lilith and her three adversaries, the angels Senoy, Sansenoy and Senmangeloph. The story of their origins attested in Alphabet of ben Sirach is introduced to the reader and also compared with one Aramaic magic bowl containing a very similar story. Another part of the chapter deals with historical figures of the rabbis Joshua bar Perahia and Hanina ben Dosa, which are present in many Aramaic magic bowls in the role of exorcists. The legends about Lilith, the angels and also about holy exorcists were merged in the passage of time into one incantation, which is illustrated on two Hebrew amulets from Jewish Museum in Prague.

The conclusion of the dissertation thesis answers the questions posed in the introduction. To study the Aramaic

magic bowls is very important, because these artefacts can hold many interesting and vital information for Jewish and Biblical studies. The authors of the bowls had to be very skilled in liturgy, Targums and in rabbinic and Hekhalot literature. No doubt they belonged to the middle educated class, and were possibly scribes, synagogue official, meturgemans and also physicians, as proves an appendix about medicine terminology in the Aramaic magic bowls presented also in the final chapter. Last part of the work itself is briefly describing chosen scientific theories about the relation of religion and magic. These theories are applied on the subject of our Aramaic incantation bowls and thus verified.

Anotace:

Dizertační práce se věnuje archeologickým nálezům známým pod názvem aramejské magické misky, které pocházejí z Mezopotámie, ze 4. - 7. stol. V úvodu vysvětluje jejich charakteristiky, cíle a metody práce. Druhá kapitola podrobně pojednává o dějinách bádání a také o ilegálním obchodu s těmito starožitnostmi. Třetí kapitola srovnává literaturu hechalot s pěti miskami a čtvrtá se věnuje vlivu synagogální liturgie na obsah misek. V páté kapitole je analyzována miska inspirovaná mezuzou a také je ukázáno, že misky čerpaly i z tehdy vznikajících targumů. Šestá kapitola se věnuje legendárním i rabínským historickým postavám v miskách. Zde jsou přeloženy také dva amulety z Židovského muzea v Praze. Závěr práce shrnuje poznatky nabyté v jednotlivých kapitolách, zhodnocuje význam misek pro vědu. Na případu misek pak ještě přezkoušuje teorie o magii a náboženství předních antropologů a religionistů.

Annotation:

Dissertation thesis focuses on archaeological findings know as Aramaic magic bowls. These come from Mesopotamia of late antiquity. In the introduction, author describes thesis characteristics, goals and methods of the work. The second chapter closely deals with the history of research and also with the illegal trade with these antiquities. The third chapter compares hekhalot literature with five bowls and the fourth chapter deals about the influence of synagogue service on the bowl content. In the fifth chapter is the bowl inspired by mezuzah analyzed and is shown the bowls were inspired also by the targums. The sixth chapter introduces the legendary and historical figures. There are also included two Hebrew amulets from Jewish Museum in Prague. The final conclusion sums up findings obtained in individual chapter a evaluates the importance of bowls for science. Chosen theories on magic presented by worlds anthropologist and religion scholars are verified on the case of Aramaic magic bowls.

Klíčová slova: judaismus, aramejščina, zaříkávání, magické misky, targum

Keywords: Judaism, Aramaic, incantations, magic bowls, targum